

การค้าเสรี : จากอ้อม สมิธ ถึง เบาเวริง

วีระ สมบูรณ์

แม่น้ำโขง : วิกฤติ การพัฒนา และทางออก

The Mekong Basin : Crisis - Development - Alternatives

ณ ห้องประชุมโรงแรมรอยัลแม่โขง จ.หนองคาย

วันพุธที่ 25 - พฤหัสบดีที่ 26 มกราคม 2549

เลขอนุญาต ที่ ต. ๒/๒๕๑๙

เลขที่คำขอ ที่ ๒/๒๕๑๙

ใบอนุญาตจัดตั้งสมาคมหรือองค์การ

ตามที่
ได้ขออนุญาตจัดตั้ง
โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

นายบ๊วย อึ้งภากรณ์

มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

๑. ส่งเสริมการจัดทำตำราภาษาไทยในแขนงสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทั้งระดับมหาวิทยาลัย และก่อนมหาวิทยาลัย
๒. เผยแพร่ตำราของมูลนิธิในหมู่ผู้สอนวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ที่วราชนาจักร
๓. ส่งเสริมการเรียบเรียงงานวิจัย และตำราชั้นสูง และรวบรวมเอกสารทางวิชาการออกตีพิมพ์
๔. ส่งเสริมกิจกรรมทางวิชาการด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
๕. ไม่ทำการค้ากำไร และไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง

และมีที่ตั้งสำนักงานแห่งใหญ่ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร นั้น

กรมการศาสนาได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ดำเนินการจัดตั้งได้ และขอให้ปฏิบัติตามคำสั
ขอบังคับของกรมการศาสนา โดยเคร่งครัด

อนุญาต ณ วันที่ ๒ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

(นายวัชร เอี่ยมโชติ)

อธิบดีกรมการศาสนา

การค้าเสรี: จากออตัม สมิธ ถึง เบาว์ริง

วีระ สมบูรณ์

เดือนเมษายนปี 2548 นี้ เป็นการครบรอบ 150 ปี ของการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง หรือเป็นการครบรอบ 150 ปีของการค้าเสรีในสยาม อันที่จริงกล่าวให้ชัดเจนได้ว่าสนธิสัญญาเบาว์ริงเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการค้าเสรีแบบตะวันตกอย่างเป็นทางการในสยามมิเช่นนั้นแล้ว เราอาจให้นัยสำคัญมากเกินไปต่อสนธิสัญญาดังกล่าว ทั้งนี้เพราะงานศึกษาทางประวัติศาสตร์ในช่วงสองสามทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้เราเห็นได้อย่างชัดเจน ว่าก่อนหน้าที่ตะวันตกจะเข้ามาโดยตรง สยามไม่ได้เป็นเมืองลับแลปราศจากการติดต่อกับโลกภายนอก หรือขาดพลวัตทางเศรษฐกิจการเมืองแต่อย่างใดในทางตรงกันข้าม การค้าขายในดินแดนที่ต่อมากลายเป็นรัฐชาติสยามหรือประเทศไทยนั้นมีความหลากหลายกว้างขวางเกินกว่าที่จะยึดเอาเพียงกรุงรัตนโกสินทร์เป็นเกณฑ์วัดแต่ด้านเดียว ด้วยเหตุนี้ เมื่อเราได้อ่านคำบอกเล่าของเซอร์จอห์น เบาว์ริง เกี่ยวกับรายละเอียดในการเจรจา เราจะพบว่าชนชั้นนำของกรุงรัตนโกสินทร์จำต้องคำนึงถึงสถานะในเชิงเปรียบเทียบกับศูนย์กลางการค้าแหล่งอื่นๆ ในคาบสมุทรมอินโดจีนอยู่ไม่น้อยทีเดียว

จากข้อสังเกตเบื้องต้นดังนี้ ทำให้เราต้องตั้งคำถามต่อไป ว่าแล้วเราจะทำความเข้าใจสถานะหรือนัยสำคัญของสภาพการณ์ในช่วงนั้นอย่างไร สภาพการณ์ที่กล่าวถึงนี้ คงไม่ใช่จำเพาะตัวสนธิสัญญาแต่หมายรวมถึงช่วงเวลาเกือบตลอดพระชนมายุของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยิ่งไปกว่านั้น เราจะเข้าใจประวัติศาสตร์ช่วงนั้นในฐานะเป็นเพียงเรื่องราวในอดีต หรือเราจะเห็นภาพสะท้อน ความสับสนเนื่องสู่ปัจจุบันและอนาคตได้หรือไม่ เพียงใด

งานศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองทั้งของไทยและเทศเป็นอัน

มาก ทำให้เราแลเห็นได้ ว่าสภาพการณ์ในช่วงนั้นก็คือ โลกาภิวัดน์ของการค้าเสรีสมัยแรกนั่นเอง เพียงแต่มิได้ใช้ชื่อเรียกตามสมัยนิยมทุกวันนี้ สิ่งที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงบัญญัติเรียกว่า "โลกสันนิวาส" นั้นก็คือความเข้าใจของพระองค์ต่อโลกาภิวัดน์สมัยแรกนั้นนั่นเอง และผมคิดว่าสภาพการณ์และปัญหาของ "โลกสันนิวาส" นี้ ยังคงสืบเนื่องและสะท้อนถึงสิ่งที่เราเผชิญอยู่ในปัจจุบัน จะต่างกันก็ตรงที่ว่าโลกาภิวัดน์ในปัจจุบันนี้รุนแรงรวดเร็ว ครอบคลุมและเข้มข้นกว่าเดิมมากมายหลายเท่าตัว

มองในแง่นี้ เราจะเห็นได้ว่าการทำความเข้าใจในอดีตในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สามารถอยู่ในประเด็นสถานการณ์ร่วมสมัยได้อย่างมีชีวิตชีวา

นัยสำคัญทางประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองและสังคมของสนธิสัญญาเบาว์ริงและสภาพการณ์ในช่วงนั้น เป็นเรื่องที่คุณรู้หลายท่านคงได้กล่าวถึงต่อไป สิ่งที่ผมอยากจะทำให้ความสำคัญ คือเรื่องของโลกทัศน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโลกทัศน์ทางศีลธรรมที่แฝงอยู่ในประวัติศาสตร์ช่วงดังกล่าว คำว่าศีลธรรมอาจฟังดูคร่ำครึ มีกลิ่นอายทางศาสนาอยู่ แต่ผมคิดว่าหากเลี้ยงไปใช้คำอื่นแทน อาจทำให้เรามองข้ามความสำคัญของโลกทัศน์ที่มาพร้อมกับสภาพการณ์ในช่วงนั้น

สิ่งที่เราเรียกว่า "การค้าเสรี" นั้น ไม่ได้เป็นเพียงเศรษฐกิจรูปแบบหนึ่ง นับตั้งแต่จุดเริ่มต้น การค้าเสรีมีสถานะเป็นเสมือนลัทธิศาสนาใหม่ ที่นำเสนอศีลธรรมอย่างใหม่ คำตอบอย่างใหม่ให้กับชีวิตมนุษย์และสังคม จึงไม่แปลกอย่างใดเลย ที่จะเป็นที่กล่าวขวัญสืบกันมา ว่าเซอร์จอห์น เบาว์ริง ถึงกับประกาศอย่างมั่นอกมั่นใจว่า "พระเยซูคริสต์คือการค้าเสรี และการค้าเสรีก็คือพระเยซูคริสต์"

ในบรรดาความสามารถหลากหลายของเซอร์จอห์น เบาว์ริง ประการหนึ่ง ก็คือการเป็นผู้มีชื่อเสียงในฐานะนักแต่งคำร้องประกอบเพลงในศาสนพิธี และเพลงที่เขาแต่งก็ยังคงเป็นที่ขับร้องกันในโบสถ์ของคริสต์ศาสนาฝ่ายโปรเตสแตนต์หลายนิกาย คำกล่าวเปรียบเปรยของเบาว์ริงที่ได้ยกมานี้ หากเราเข้าใจโลกทัศน์ของการค้าเสรีแล้ว เราจะไม่วู้สึกเลยว่า เป็นคำจาบจ้วง

สปรมาทต่อศาสนาแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะสำหรับผู้ที่ยึดมั่นในการค้าเสรีอย่างเมาร์ริง การปลดปล่อยมนุษย์ด้วยการค้าเสรีนี้ต่างหาก ที่เป็นสัญญาณของการนำมนุษย์ออกจากระบอบทรวาษย์และมิจฉาปฏิญญินอกรีตทั้งหลาย

จาก *The Kingdom and the People of Siam* หรือ **ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม**¹ ที่เขาเขียนและเรียบเรียงจากแหล่งต่างๆ เราจะเห็นได้ชัดเจน ว่าสิ่งที่เขาชิงชังอย่างที่สุดในสยามมีอยู่สามประการ ประการแรกคือการผูกขาดทางการค้า ประการที่สองคือ ธรรมเนียมการหมอบคลานเข้าหาผู้เป็นใหญ่ และประการที่สามก็คือ พระพุทธศาสนาและพระสงฆ์ ประการแรกนั้นเขาล้มล้างได้สำเร็จ เปิดประตูสยามสู่การค้าเสรีแบบตะวันตก ประการที่สอง เขาล้างสถานะผู้แทนพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรีย เทียบกับราชทูตฝรั่งเศสสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งเคยเข้าเฝ้าโดยไม่ต้องหมอบคลาน และยืนยันที่จะประดัดกระบี่ประจำเครื่องแบบเข้าเฝ้า ส่วนประการสุดท้ายคือพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์นั้น เขาวิพากษ์วิจารณ์ทั้งโดยใช้เหตุผลและโดยเสียดสีค่อนข้างแสบตลอดเล่ม และเชื่อว่าหากสยามแปรเปลี่ยนไป จะทำให้อิทธิพลของพระพุทธศาสนาและพระสงฆ์เสื่อมถอยลงตามลำดับ ดังที่เขาอ้างตามมิชชันนารีในสมัยนั้นจำนวนหนึ่ง ว่าการที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงก่อตั้งธรรมยุติกนิกายนั้น ทรงมีพระราชประสงค์ให้เป็นการถางทางเพื่อนำชาวสยามไปสู่พระผู้เป็นเจ้านั่นเอง

ที่กล่าวถึงเรื่องประการหลังนี้ ผมไม่ต้องการเน้นถึงประเด็นพุทธศานากับคริสต์ศาสนา แต่ผมต้องการชี้ให้เห็นถึงสถานะของการค้าเสรี ที่ไม่ได้เป็นเพียงกลไกทางเศรษฐกิจอยู่ลอยๆ โดยตัวเอง แต่ตั้งอยู่บนระบบความเชื่อที่มีทั้งศรัทธา ศีลธรรม คำอธิบายความทุกข์ความสุขของมนุษย์ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคมอย่างครบครัน

เมื่อเอ่ยถึง "การค้าเสรี" เราย่อมนึกถึงอดัม สมิท ซึ่งถือกันว่าเป็นบิดาในทางความคิดความอ่านในเรื่องนี้ แต่อดัม สมิท ก็ดูจะเดียวกับนักคิดที่ยิ่งใหญ่คนอื่น ๆ ที่ไม่ได้เป็นผู้วางรากฐานแนวคิดแนวปฏิบัติในลักษณะที่เป็นพิมพ์เขียวอย่างรอบด้านเบ็ดเสร็จ สิ่งที่อดัม สมิท วางรากฐานไว้อย่างสำคัญ ก็คือการประมวลสร้างคำอธิบายและสร้างความชอบธรรมให้กับความเปลี่ยนแปลง

แปลงทางวัฒนธรรม ซึ่งกำลังเกิดขึ้นในสมัยของเขาอย่างชัดเจนครอบคลุมรวมทั้งบัญญัติคำอุปมาอุปไมย ทำให้วิถีที่ดูซับซ้อนนั้น เข้าใจได้อย่างรวบรัดง่ายตายสั้น

ทุกศาสนาล้วนสอนให้เราทำดี ลดละความเห็นแก่ตัว รักผู้อื่น เห็นแก่ผู้อื่น ในทำนองคำกล่าวที่ว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" หรือ "หว่านพืชฉันใด ย่อมได้ผลฉันนั้น" แต่แนวความคิดความเชื่ออีกแบบหนึ่ง ที่ก่อตัวขึ้นในยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่สิบแปดและแพร่หลายต่อมา ก็คือ ความเชื่อในทางตรงกันข้าม กล่าวคือเป็นความเชื่อที่ว่าความเห็นแก่ตัวต่างหาก ที่เป็นที่มาของประโยชน์สุขทั้งหลายทั้งปวงของมนุษยชาติ หากมนุษย์ปราศจากความเห็นแก่ตัว มนุษย์ก็จะหยุดนิ่ง คนเป็นจำนวนมากจะแร้นแค้น และโลกเราจะต้องดำเนินไปอย่างปราศจากบรรดาสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งหลาย

ความอยากสวดยอยากงามกว่าคนอื่น ทำให้เราต้องมีเสื้อผ้าหรูหรา มากมายหลายแบบหลายชุด และนี่ย่อมทำให้ช่างตัดเสื้อและลูกมือมีงานทำ นำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าในการตัดเย็บ คุณภาพอันใหญ่โตของผู้มีอันจะกิน ย่อมเป็นที่มาของสถาปัตยกรรมอันวิจิตร และก่อให้เกิดงานของช่างฝีมือเป็นอันมาก ความทะเยอทะยานอยากเป็นอมตะของผู้มีอำนาจ ทำให้เกิดการจัดองค์กรกว้างขวางครอบคลุมเชื่อมโยงดินแดนต่างๆ ให้ติดต่อถึงกันได้ ก็เลสดัชนีหา ความเห็นแก่ตัว ความไม่รู้จักพอเพียง เหล่านี้มีใช่หรือ ที่ในที่สุดแล้ว ย่อมนำมาซึ่งผลลัพธ์อันก้าวหน้า พัฒนา ยังประโยชน์และความสะดวกสบายให้แก่มวลมนุษย์มากขึ้นเรื่อยๆ

นี่เป็นแนวความคิดที่ก่อตัวขึ้นอย่างจริงจังในคริสต์ศตวรรษที่สิบแปด ดังเช่น งานที่มีชื่อเสียงทรงอิทธิพลทางความคิดของตูร์โก (Turgot) และแมนเดอวิลล์ (Mandeville) เป็นต้น ข้อเขียนเหล่านี้มุ่งที่จะทำให้เราเห็นถึงผลลัพธ์ที่กลับตรงกันข้าม จากร้ายกลายเป็นดี ของกิเลสตัณหาและสิ่งที่เรามักถือกันว่าเป็นความชั่ว เป็นอกุศล ขณะเดียวกัน ก็ต้องการชี้ให้เราเห็นความล้าหลัง ความถดถอยที่เคยเป็นมาและจะดำเนินต่อไป หากเรายึดมั่นอยู่กับความรู้จักพอเพียง ความสันโดษ ความเห็นแก่ผู้อื่น ตลอดจนจริยธรรมอันดั้งเดิมในอดีตทั้งหลาย

กล่าวอีกนัยหนึ่ง แนวคิดนี้ต้องการชี้ให้เห็นถึง "การกลับตาลปัตรของศีลธรรม" ต้องการชี้ให้เห็นถึงผลลัพธ์ที่กลับตรงข้าม แทนที่จะเป็นการทำดีได้ดี กลับเป็นการทำดีได้ชั่ว และทำชั่วได้ชั่ว กลับเป็นทำชั่วได้ดี และการกล่าวเช่นนี้ไม่ได้เป็นการกล่าวอย่างประชดประชัน แต่เป็นการยืนยันให้เห็น ว่าแท้ที่จริงแล้ว นี่เป็นสิ่งที่ เป็นสัจธรรม เป็นศีลธรรมที่เราไม่ต้องหาทางแก้ไข ยิ่งไปแก้ไข กลับจะยิ่งขัดขวางความเจริญก้าวหน้าของมนุษยชาติเสียอีก

ในงานเขียนชิ้นสำคัญสองเล่มของ อดัม สมิธ ได้แก่ "The Theory of Moral Sentiments" ซึ่งอาจแปลชื่อเป็นไทยได้ว่า "ทฤษฎีว่าด้วยความรู้สึกทางศีลธรรม" และเล่มที่สอง ซึ่งเรียกกันอย่างย่อว่า "The Wealth of Nations" หรือ "โภคทรัพย์แห่งชาติ" นั้น สมิธได้ใช้แนวความคิดเกี่ยวกับ "การกลับตาลปัตรของศีลธรรม" นี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญ และใช้อุปมาอันมีชื่อเสียงที่เรียกกันว่า "มือที่มองไม่เห็น" หรือ "the invisible hand" มาอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว

ใน "ทฤษฎีว่าด้วยความรู้สึกทางศีลธรรม" อดัม สมิธ ได้กล่าวถึงความรู้สึกแบบหนึ่งในธรรมชาติของมนุษย์ ที่หลงไหลฝังใจในมรรควิธีหรือเครื่องมือต่างๆ จนเป็นเสมือนสุนทรียรส แบบหนึ่งเลยทีเดียว เขายกตัวอย่างว่าคนร่วมสมัยของเขาเป็นอันมากคลั่งไคล้กับความเที่ยงตรงของนาฬิกา พยายามหา นาฬิกาที่เที่ยงตรงจนไม่ต้องไปปรับแก้ไขลานบ่อยๆ แต่ไม่ได้หมายความว่าคนเหล่านั้นจะตรงต่อเวลามากขึ้นเลย บรรดาพวกที่อยากมีนาฬิกาที่เที่ยงตรงอย่างถึงที่สุดนั้น ไม่ได้เป็นคนที่รักษาเวลามากกว่าคนอื่น ชำร่วยอาจเป็นพวกไม่ค่อยสนใจความตรงต่อเวลาเสียด้วย

ความหลงใหลในเครื่องมือหรือมรรควิธีทางเทคนิคที่แม่นยำซับซ้อนยิ่งขึ้นเรื่อยๆ นี้ เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่ผลักดันให้มนุษย์กระทำการต่างๆ นานาให้ก้าวหน้าพิสดารยิ่งขึ้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่จะสนใจมรรควิธีและเครื่องมือ เครื่องมือต่างๆ มากกว่าเป้าหมายของมัน เรื่องทำนองเดียวกันนี้สามารถขยายต่อไปได้กับเรื่องอื่นๆ อีกมาก จะมีบ้านก็ไม่ใช้มีไว้อยู่อาศัยคุ้มแดดคุ้มฝน แต่มีไว้เพื่อความโอ้อ่า จะมีที่ดินก็ไม่ได้มีไว้ปลูกพืชให้พอกินพอใช้ แต่มีไว้เพื่อความมั่งคั่งสร้างผลผลิตให้มากขึ้นเรื่อยๆ

แล้วก็ไม่ใช่เพื่ออะไร ก็เพื่อเอาความมั่งคั่งนั้นไปแลกกับเครื่องไม้เครื่องมืออันพิสดารอย่างอื่นๆ มา

สมมติต้องการชี้ให้เห็นว่าระบอบชาติในแบบนี้ หากมองอย่างผิวเผินย่อมดูเหมือนไร้แก่นสาร ไร้คุณค่า ทั้งยังทำให้ฐานะของมนุษย์แตกต่างกันไม่เท่าเทียมกัน มีคนรวยล้นฟ้า มีคนจนติดดิน แต่ระบอบชาติแบบนี้ของมนุษย์นี้แหละ ที่ในที่สุดแล้ว กลับทำให้มนุษยชาติโดยรวมเจริญขึ้น และนำไปสู่ประโยชน์ต่อคนจำนวนมาก การที่ระบอบชาติส่วนตัวอันดูไร้ประโยชน์ กลับก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมนี้ เกิดขึ้นก็เพราะมี "มือที่มองไม่เห็น" คอยปรับให้ประโยชน์นั้นกระจายตัวสู่คนอื่น ๆ ตามลำดับนั่นเอง มือที่มองไม่เห็นนี้ ชื่อก็บอกอยู่แล้ว ว่ามองไม่เห็น เพราะฉะนั้นจะไปพิสูจน์อะไรคงไม่ได้ หากเป็นความเชื่อที่ว่าในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้นแม้จะมีความเห็นแก่ตัว ความลุ่มหลงในทางไร้ประโยชน์ อยู่ แต่เมื่อดำเนินไปโดยรวมแล้ว จะกลับกลายเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมโดยที่เราไม่ต้องไปตั้งใจสร้างให้เกิดขึ้น²

ในทำนองเดียวกัน แม้ว่าในหนังสือ **โภคทรัพย์แห่งชาติ** แม้ว่าอดัม สมิท จะใช้คำว่า "มือที่มองไม่เห็น" นี้เพียงครั้งเดียว แต่ก็มีนัยสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะอธิบายทฤษฎีของหนังสือเล่มนี้ที่ว่า ในระบบการอยู่ร่วมกันแบบตัวใครตัวมัน บนพื้นฐานความเห็นแก่ตัว หากเปิดให้มีอิสระ แลกเปลี่ยนค้าขายกันในตลาดอย่างเสรีแล้ว ระบบดังกล่าวจะปรับตัวโดยธรรมชาติให้ตอบสนองต่อประโยชน์ส่วนรวมหรือประโยชน์ของคนจำนวนมากโดยปริยาย โดยรัฐไม่ต้องเข้าไปจัดสรรจัดการให้วุ่นวาย และยังเปิดโอกาสให้กับตลาดเสรีมากเพียงใด ประโยชน์สุขโดยรวมของมนุษย์ก็จะมากขึ้น ดังที่เขาอ้างว่าแม้คนที่ยากจนชั้นแค้นที่สุดในสังคมอังกฤษสมัยนั้น ก็ยังมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าบรรดาพระราชอาหวนหน้าเผ่าในที่อื่นๆ เป็นอันมาก³

ด้วยเหตุผลเดียวกันนี้ แม้แต่อาวุธปืนที่เพิ่มขีดความสามารถให้มนุษย์ฆ่าฟันและทำลายล้างได้สูงยิ่งขึ้นนั้น อดัม สมิท ก็ยังเห็น ว่ามองอย่างผิวเผินเราอาจเห็นเป็นสิ่งชั่วร้าย แต่ผลลัพธ์ที่แท้จริงของการประดิษฐ์พัฒนาอาวุธปืนกลับทำให้ประเทศที่มีความร่ำรวยและอารยธรรม สามารถปกป้องตนเองจากพวกยากจนป่าเถื่อนได้มากขึ้น ผิดกับอารยธรรมร่ำรวยสมัยโบราณ ที่มักต้อง

ล่มสลายลงเพราะถูกชนชาติป่าเถื่อนกว่ายากจนกว่าเข้าโจมตียึดครอง นี่เท่ากับว่าสิ่งที่ดูเลวร้ายอย่างอาวุธยุทโธปกรณ์สมัยใหม่ แท้ที่จริงกลับทำให้อารยธรรมของมนุษยชาติมีความมั่นคงและพัฒนาต่อเนื่องได้มากขึ้นนั่นเอง⁴

แน่นอนว่า อดัม สมิท เรียกร้องให้รัฐทำหน้าที่หลายประการ เช่น การระมัดระวังไม่ให้เกิดการรวมตัวกันผูกขาดการค้า การเข้ามาจัดการศึกษาพื้นฐานสำหรับประชาชน จนแม้การสนับสนุนให้มีความบันเทิงรื่นรมย์ (ทั้งนี้จะได้ทำให้คนส่วนใหญ่ไม่ไปลุ่มหลงลัทธิศาสนาประเภทเคร่งครัดหัวรุนแรง) แต่โดยรวมแล้ว การค้าเสรีต่างหาก ที่จะเป็นสิ่งที่ผลักดันให้มนุษย์ก้าวหน้าต่อไป มีโภคทรัพย์มากขึ้น มีเครื่องมือหรือเทคนิคที่พัฒนาต่อไปได้อย่างไม่มีขีดจำกัด

ในเมื่อศีลธรรมกลับตาลปัตรได้ดังนี้ เราจะเอาอะไรมาวัดความสุข ความทุกข์ ความดีความงาม ความถูกต้องความผิดได้อีกเล่า แน่แน่นอนว่าเราย่อมไม่มีเกณฑ์อันใดมาตัดสินได้เลย ความสุขของใครก็ความสุขของเขา ความดีความงามของใครก็ของเขา นัยดังกล่าวนี้ปรากฏชัดในความคิดของนักปรัชญาการเมืองและกฎหมายคนสำคัญของอังกฤษอีกคนหนึ่งในช่วงเวลาไล่เลี่ยหลังจากอดัม สมิทไม่นานนัก ซึ่งก็คือ เจเรมี เบนแธม

อดัม สมิท ตีพิมพ์หนังสือ โภคทรัพย์แห่งชาติ ในปีค.ศ. 1776 ในปีเดียวกันนั้นเอง เจเรมี เบนแธม ก็ตีพิมพ์หนังสือชื่อ "A Fragment on Government"⁵ ซึ่งแปลเป็นไทยได้ว่า บทนำเสนอส่วนหนึ่งว่าด้วยการปกครอง ในหนังสือดังกล่าว เบนแธมนำเสนอหลักการพื้นฐานเสมือนสูตรสำเร็จให้กับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองว่า "ความสุขมากที่สุดของคนจำนวนมากที่สุด" เป็นหลักการที่ชัดเจนที่สุดถูกต้องที่สุด หลักดังกล่าวนี้เป็นที่รู้จักกันต่อมาในนามของ "ลัทธิอรรถประโยชน์ (Utilitarianism)" นั่นเอง

เราคงไม่สามารถลงรายละเอียดความคิดของเขาในที่นี้ได้ แต่สิ่งสำคัญก็คือ แนวความคิดดังกล่าวของเบนแธม เป็นการทำให้ความสุขหรืออรรถประโยชน์ หรืออาจเรียกรวมๆ ว่าประโยชน์สุขทั้งหลายทั้งปวง กลายเป็นสิ่งที่ไม่แตกต่างกันในทางคุณภาพแต่อย่างใด ใครชอบบทกวีก็ชอบไปเถิด ใครสนุกกับการเล่นเกมไปวันๆ ก็เชิญเล่นไปเถิด ดังที่ในสมัยของเขาเองมีผู้กล่าววิจารณ์ในทำนองล้อเลียน ว่าถ้าคิดแบบเบนแธมเสียแล้ว ความสุขของโลกชาติก็

ความสุขของหมู่มนุษย์ในเค้า ก็คงไม่มีอะไรแตกต่างกัน⁶

แต่ข้อล้อเลียนนี้ดูจะพลาดประเด็นหลักของเบนแรมไป เพราะสิ่งที่เบนแรมหมายมั่นนั้น คือการปฏิรูปสถาบันทางสังคม รวมทั้งกฎหมายที่มีมาแต่อดีต ซึ่งสร้างความชอบธรรมให้กับฐานะทางสังคมอันไม่เท่าเทียมกัน หรือจำกัดคนให้อยู่ในกรอบติดถิ่น ติดธรรมเนียมต่างๆ โดยมุ่งที่จะปลดปล่อยให้คนส่วนใหญ่ได้เป็นอิสระจากข้อจำกัดที่สืบทอดมาจากอดีต ยิ่งไปกว่านั้น ยังเท่ากับเป็นการประกาศหลักการอันชัดแจ้ง ว่านอกเหนือจากความสุขมากที่ สุดของคนจำนวนมากที่สุด ซึ่งก็ไม่จำเป็นต้องไปสนใจว่าอะไรคือความสุขที่แท้จริงหรือความสุขที่ดังามแล้ว เราก็ไม่พึงจะเอาอะไรมาเป็นเกณฑ์ในการกำหนดตัดสินคุณค่าทางการเมืองหรือทางสังคมอีก

คำสอนและข้อเสนอของเบนแรมต่อการปฏิรูปลังคมและกฎหมายของอังกฤษ ย่อมสอดคล้องกับการขยายตัวทางการค้าและการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่กำลังเกิดขึ้นในช่วงครึ่งแรกของศตวรรษที่สิบเก้า เพราะเท่ากับเป็นการเปิดช่องทางให้การเดินทางเคลื่อนย้ายทางสังคม การขจัดกฎหมายและธรรมเนียมที่กีดขวางการค้าเสรี ตลอดจนการล้มเลิกสถาบันที่รับรองอภิสิทธิ์ของชนชั้นสูง

ลัทธิอรรถประโยชน์ของเจเรมี เบนแรม จึงเป็นเสมือนการขยายหลักการทางศีลธรรมของการค้าเสรีให้ครอบคลุมไปทั่วทั้งสังคม เปิดทางให้มีการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปลังคมอย่างกว้างขวาง หากอดัม สมิท คือผู้วางรากฐานของโลกทัศน์และศีลธรรมแบบใหม่โดยเน้นไปที่เศรษฐกิจ เบนแรม ก็คือ ผู้ขยายโลกทัศน์และศีลธรรมดังกล่าวนี้ ให้เป็นกระบวนขับเคลื่อนทางการเมืองและกฎหมายนั่นเอง

จอห์น เยาวริง เป็นหนึ่งในสานุศิษย์คนสำคัญของเบนแรม ซึ่งนอกจากจะสนิทสนมเป็นการส่วนตัวแล้ว ยังเป็นผู้ที่ทำหน้าที่บรรณาธิการรวบรวมงานของ เจเรมี เบนแรม แทบทั้งหมด ตีพิมพ์เป็น 11 เล่มชื่อ (กล่าวกันว่าแต่ละเล่มมีความยาวไม่ต่ำกว่า 600,000 คำ) นอกจากนี้ เยาวริงยังเป็นผู้ร่วมก่อตั้งและบรรณาธิการร่วมของวารสาร เวสต์มินสเตอร์ รีวิว (Westminster Review) อันเป็นที่ชุมนุมของนักคิดนักเขียนผู้ได้รับอิทธิพลจากเบนแรม ซึ่ง

เรียกกันเองว่าเป็นกลุ่มหัวรุนแรงทางปรัชญา (Philosophical Radicals) นอกจากนี้ ยังเป็นที่น่าสังเกตด้วย ว่าบรรดาสานุศิษย์ของเบนแรมเหล่านี้มีจำนวนไม่น้อยเลยทีเดียว ที่ทำงานประจำให้กับบริษัทบริติช อีสต์อินเดีย หรือบริษัทที่ทำการค้าขายระหว่างบริเตนใหญ่กับภูมิภาคเอเชีย ทำให้คนเหล่านี้ นอกจากจะถือตัวว่าไม่ได้เป็นข้าของรัฐ และก็ได้เป็นลูกจ้างโดยตรงของพ่อค้าในอังกฤษแล้ว ยังอ้างความเป็นผู้รู้เกี่ยวกับความเป็นไปในภูมิภาคและวัฒนธรรมอื่นๆ อีกด้วย

จอห์น เบาว์ริง มีงานเขียนมากมายหลายประเภท แต่งงานเขียนชิ้นหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับเราอย่างยิ่งในที่นี้ ก็คือ หนังสือแต่งสอนศีลธรรมให้กับเยาวชน (*Minor Morals for Young People*) ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1835 ในหนังสือเล่มดังกล่าว เบาว์ริงนำเสนอศีลธรรมแบบอรรถประโยชน์นิยม ด้วยเรื่องเล่าง่ายๆ สอดแทรกแนวความคิดด้วยบรรยากาศพอสอนลูกในครอบครัวชนชั้นกลางอังกฤษสมัยนั้น

ในบทหนึ่งว่าด้วย "การพาณิชย์ (Commerce)" ⁷ เราจะเห็นความคิดของเขาเกี่ยวกับการค้าเสรีได้อย่างชัดเจน เขาเริ่มต้นด้วยการเล่าถึงบิดาผู้หนึ่งนามว่านายโฮเวิร์ด ตามลูกๆ ของคนที่โต๊ะอาหารเช้าว่า "ไหนลูกลองบอกพ่อมาหน่อย ว่ามีกี่ประเทศที่มีส่วนช่วยให้เรามีอาหารมือเช้าและเครื่องไม้เครื่องมือบนโต๊ะนี้ และถ้าลูกตอบมาแล้ว ลูกก็จะเห็นได้ว่าการค้าขายเป็นพรอันยิ่งใหญ่ต่อโลกนี้เพียงใด" แน่نونว่าลูกของนายโฮเวิร์ดย่อมค้นพบว่าบนโต๊ะอาหารนั้น เต็มไปด้วยส่วนประกอบของอาหาร ด้วยงานชิ้นล้าสมัยที่มาจากทุกทวีปบนพื้นพิภพนี้" จากนั้น เบาว์ริงก็บรรยายผ่านนายโฮเวิร์ดผู้เป็นพ่อ ถึงผลของการค้าขาย ว่าทำให้ชีวิตผู้คนดีขึ้น มีความสุขขึ้นเพียงใด

นอกจากนี้ การซื้อขายย่อมทำให้คนเรารู้จักระมัดระวัง เพื่อที่จะได้สิ่งที่มีค่าคุ้มกับสิ่งที่เสียไป แต่ขณะเดียวกัน ก็เป็นการให้คุณูปการบางอย่างต่อคนอื่นพร้อมๆ กันไปด้วย การค้าจึงเป็นการพัฒนาคุณธรรมพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของมนุษย์ ซึ่งได้แก่ ความรอบคอบและความเชื่อเพื่อเพื่อนฝูง จากนั้น นายโฮเวิร์ด ก็สาธยายถึงคุณูปการมหาศาล จากการติดต่อค้าขายกันทั่วโลก ยังผลให้คนทั้งหลายมีความสุข ร่ำรวยขึ้นกว่าแต่ก่อน ผิดกับการอยู่แยกกัน

ตามลำพัง แล้วนายโฮเวิร์ดก็พิจารณาพวกที่เน้นให้ประเทศชาติรู้จักพอเพียง หรือพึ่งตนเอง ว่าที่จริงแล้วไม่ต่างอะไรจากคนที่เห็นแก่ตัว ต้องการปิดตัวเอง จากคนอื่น ชำร่วยยังเป็นความเห็นแก่ตัวในวงกว้าง หาได้เป็นความรักชาติ แต่อย่างใดไม่ เพราะความรักชาติที่แท้จริงนั้น อยู่ที่การมองเห็นว่าความสัมพันธ์ทางการค้าจะทำให้ทั้งชาติเราและชาติอื่นมีความเป็นอยู่ที่ดีร่วมกัน ยิ่งไปกว่านั้น การค้ายังเป็นการขจัดความเกลียดชังและสงครามด้วยซ้ำ การค้านี้แหละที่จะแปรเปลี่ยนความเห็นแก่ตัวของคนเรา ให้กลายเป็นความเอื้ออาทร แปรเปลี่ยนความเป็นชาติให้กลายเป็นเครื่องมือในการสงเคราะห์ผู้อื่น

เบาวิริงยังสอนผ่านนายโฮเวิร์ดต่อไปอีก ว่าไม่มีอาชีพใดจะมีเกียรติยิ่งไปกว่าอาชีพพ่อค้า ประวัติศาสตร์พ่อค้าคือประวัติศาสตร์ของการสร้างคุณูปการให้กับประโยชน์สุขของมวลมนุษย์ และพ่อค้านี้แหละที่ทำให้คนที่ยากไร้ที่สุดมีโอกาสสะดวกสบายชนิดที่ผู้มีอำนาจสูงส่งในอดีตไม่มีโอกาสได้รู้จักใช้แต่เท่านั้น ความอยากได้ใครมีนั้น แท้ที่จริงเป็นความรู้สึกอันน่ายกย่องและเป็นกุศลด้วยซ้ำ ทั้งนี้เพราะการค้าซึ่งกอบปรัดด้วยความรอบคอบและความเอื้อเฟื้อดังที่ได้กล่าวมา จะทำให้ความอยากหรือความโลภกลายเป็นสิ่งที่ก่อประโยชน์สุขให้กับมนุษย์ในที่สุด

ต่อจากนั้น หนังสือก็เล่าถึงชีวิตของนายโทมัส ทราฟฟิก ผู้ซึ่งนับแต่วัยเด็กจนเติบโตใหญ่ ล่องเรือไปค้าขายในอาฟริกา จนท้ายที่สุดสามารถสร้างเนื้อสร้างตัวจนร่ำรวยจากการตัดไม้ที่นั่นมาขายให้กับอุตสาหกรรมต่อเรือในอังกฤษ ทั้งยังสามารถนำเอาอารยธรรมและความยุติธรรมไปสู่คนผิวดำในทวีปนั้นได้ จนคนเหล่านั้นเรียกนายทราฟฟิกว่า "พ่อ" ได้อย่างสนิทใจ ต่อมาภายหลัง นายทราฟฟิกกลับมาใช้ชีวิตในอังกฤษ เป็นทั้งพ่อค้าร่ำรวยและผู้บริหารรัฐกิจ

เมื่อเราได้อ่านสิ่งที่จอห์น เบาวิริง ตั้งใจสอนเยาวชนในบทนี้แล้ว ยิ่งทำให้เราเข้าใจข้อความที่ว่า "พระเยซูคริสต์คือการค้าเสรี และการค้าเสรีก็คือพระเยซูคริสต์" ได้แจ่มชัดขึ้น และเข้าใจเบาวิริงได้มากขึ้น ทั้งนี้เพราะนายโทมัส ทราฟฟิก ผู้เป็นบุคคลแบบอย่างให้แก่เยาวชนนี้ อันที่จริงก็คือเป้าหมายและหลักการดำเนินชีวิตของเบาวิริงนั่นเอง

จากที่ผมได้กล่าวมาอย่างย่อถึงแนวคิดต่างๆ นี้ ทำให้เราเห็นได้ว่า ในช่วงของสนธิสัญญาเบาวริง สังคมสยามโดยเฉพะอย่างยิ่งชนชั้นนำ มิเพียงแต่ต้องเผชิญกับพ่อค้าและอำนาจตะวันตก ที่มาพร้อมกับเครื่องมือสมัยใหม่ และแสนยานุภาพอันยากจะประชันขันต่อด้วยเท่านั้น แต่ยังต้องเผชิญหน้ากับโลกทัศน์ทางศีลธรรมอย่างใหม่ที่ทรงพลังยิ่ง ทั้งยังท้าทายแบบแผนความเชื่อ วิถีชีวิตและสถาบันทางสังคมอย่างถึงรากถึงโคน และหากเราคำนึงถึงด้วย ว่าชัยชนะอย่างเต็มรูปแบบของการค้าเสรีและลัทธิธรรมาภิบาลนั้น แท้ที่จริง เกิดขึ้นในอังกฤษเมื่อราวทศวรรษที่ 1830 เท่านั้น ก็เท่ากับว่าชนชั้นนำของสยามต้องเผชิญหน้ากับโลกทัศน์การค้าเสรีที่กำลังอีกหมึในความสำเร็จของตน ในเวลาถัดจากอังกฤษไม่นานนักเลย

ในที่นี้ ผมขอให้ความสำคัญกับบทสนทนาบทหนึ่งในหนังสือ ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม ของเซอร์จอห์น เบาวริง เป็นบทสนทนาที่เบาวริงได้รับทราบมาอีกต่อหนึ่ง เขาเล่าว่าวันหนึ่ง ก่อนหน้าที่เขาจะเดินทางมาถึงสยาม เจ้าพระยาศรัทธาธิราช สมุหพระกระลาโหม ได้เรียก "สุภาพบุรุษชาวต่างประเทศ" ที่ท่านนับถือเสมือนหนึ่งที่ปรึกษาไปพบ และในท่ามกลางผู้ใกล้ชิดเป็นอันมาก ท่านก็ขอให้ชาวต่างประเทศผู้นั้นเล่นบทเซอร์จอห์น เบาวริง แล้วสนทนาโต้ตอบกัน ซึ่งก็คงเป็นเหมือนการซ้อมเจรจา^๑

ในบทสนทนาโต้ตอบกันนั้น แน่นนอนว่าประเด็นส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของการยกเลิกหรือลดพิภักดิ์อัตราภาษี ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญของเบาวริง แต่ในอีกส่วนหนึ่ง เราจะเห็นข้อถกเถียงเกี่ยวกับการค้าเสรีและโลกทัศน์ที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจน และเพื่อไม่ให้ต้องกล่าวนามซ้ำๆ กัน เป็นการเยิ่นเย้อ ผมขอใช้คำว่า "สยาม" กับ "ฝรั่ง" แทนคู่สนทนาที่กล่าวถึง

ประการแรกสุด ฝรั่งบ่นว่าสยามไม่ยอมเปิดประเทศ สยามก็แย้งว่าไม่เคยเปิดประเทศ แต่ต้องกระทำการอย่างรัดกุมเพราะเป็นประเทศเล็ก ไม่เหมือนประเทศใหญ่ ถ้าจะประมาทบ้าง ก็ยอมทำได้

ประการต่อมา ฝรั่งต้องการให้สยามนำเอาทรัพยากรที่สำคัญออกมาขาย ซึ่งในขณะนั้นก็คือ ข้าวและไม้สัก สยามก็ได้ว่าไม้สักนั้นแม้แต่สยามเองก็ยังหามาใช้ไม่พอเลย และข้าวก็ผลิตได้ไม่แน่นอน น้ำมากไปน้ำน้อยไป นาก็

ล้มเสียแล้ว เพราะฉะนั้นสยามจึงต้องยึดหลัก ว่าควรมีกินเพียงพอเสียก่อน แล้วจึงค่อยขายส่วนที่เหลือได้

ฝรั่งก็ได้ค้นคว้าว่าถ้าเปิดตลาดเสรีแล้ว ทั้งไม้สักและข้าวก็จะหาได้ง่ายเอง เพราะจะมีคนหันมาปลูกอย่างเอาจริงเอาจังมากขึ้น ต่อประเด็นดังกล่าวนี้ สยามแย้งกลับว่าจะไปคาดหวังเช่นนั้นไม่ได้ เพราะคนของสยามไม่ใช่คนขยัน ไม่เหมือนคนของฝรั่ง และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น เมืองฝรั่งมีทั้ง "เครื่องจักร" และ "ทุน" (เบาวิริงใช้คำทั้งสองนี้) ฝรั่งใช้เครื่องจักรผลิตสิ่งต่างๆ ออกมาจากคนเล็กทำของใช้เอง และก็ไม่มีงานทำกันในหลายด้าน กระทั่งถึงแม้แต่คนในสยาม เพราะคนเลี้ยงชีพด้วยการปั้นด้าย (ด้วยมือ) ขาย แทบจะหาไม่ได้แล้ว

แล้วก็มาถึงอีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญมาก เพราะเมื่อสยามวิจารณ์ว่าเครื่องจักรและทุนทำให้คนตกงาน และคนบางคนต้องลำบากยากจน ฝรั่งก็ได้ด้วยหลักการสำคัญ ที่ว่า แน่นนอน คนบางคนต้องลำบาก แต่ผลประโยชน์ยอมตกแก่คนส่วนใหญ่ในที่สุด เพราะจะมีเสื้อผ้าที่ดีใส่ แต่ราคาถูกลง เราจะเห็นได้ว่านี่เป็นข้อโต้แย้งบนหลักความเชื่อของการค้าเสรีอย่างชัดเจน กระนั้นก็ตาม สยามก็ตั้งข้อสงสัยกลับทันที ว่าที่สรุปแบบนี้ก็ไม่แน่หรอก

จากนั้น ฝรั่งก็อ้างต่อไป ว่าการค้าเสรีจะทำให้สยามแลกเปลี่ยนซื้อขายกับฝรั่งได้มากขึ้น สยามก็ตอบกลับเชิงวิจารณ์ ว่าประเทศเล็กอย่างสยาม หากคบกับฝรั่งอย่างอังกฤษ ก็เหมือนคนจนไปสนิทสนมกับเจ้าใหญ่ นายโต คนใหญ่คนโตมีแต่ได้กับได้ คนจนต่างหากที่จะเสียเปรียบตลอด นอกจากนี้ จะมาเอาอะไรหนักหนาจากประเทศเล็กๆ อย่างสยาม เพราะได้ข่าวว่าในอังกฤษมีคนรวยขนาดซื้อได้ทั้งประเทศไม่ใช่หรือ

ฝรั่งก็ตอบตามสูตร ว่าความร่ำรวยของอังกฤษนั้นเกิดจากการค้า สยามก็ตอบด้วยข้อโต้แย้งที่เรายังได้ยินแม่ในทุกวันนี้ ว่าชาวสยามนั้นไม่ต้องการอะไรมากมายนักหรอก สยามเป็นเมืองร้อน สุภาพบุรุษเมืองสยามไม่เหมือนสุภาพบุรุษเมืองฝรั่ง นุ่งผ้าเตี่ยวผืนเดียวก็กินพอแล้ว แต่ฝรั่งนั้นช่างต้องการอะไรมากมายเสียเหลือเกิน

ฝรั่งก็แก้ ว่าก็เห็นชนชั้นนำสยามมีนาฬิกา มีเครื่องประดับ มีเครื่องมือเครื่องมือแบบฝรั่งเต็มไปหมดไม่ใช่หรือ ต่อประเด็นนี้ สยามแย้งไม่ออก ต้องอ้าง

ในที่สุดว่าสยามก็มีวิถีชีวิตแบบสยาม ฝรั่งเศสก็มีวิถีชีวิตแบบฝรั่ง

จากเนื้อหาของบทสนทนาสั้นๆ นี้ เราจะเห็นได้ ว่าประเด็นต่างๆ ที่เราถกเถียงกันเกี่ยวกับการค้าเสรี ระบบทุนนิยม ระบบอุตสาหกรรม เทคโนโลยี เศรษฐกิจพอเพียง และอื่น ๆ ปรากฏอย่างเห็นได้ชัดนับแต่โลกาภิวัตน์สมัยแรกเลยทีเดียว

ใช่แต่เท่านั้น หากเราอ่านคำบอกเล่าของเบาเวริงเกี่ยวกับการเข้าเฝ้าและเข้าพบผู้นำสยาม เราจะพบประเด็นทำนองเดียวกันนี้หลายครั้ง รวมทั้งเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระราชทานวโรกาสให้เบาเวริงเข้าเฝ้าอย่างเป็นทางการ ซึ่งผมขอคัดแปลข้อความดังกล่าวมาดังนี้:

"พระเจ้าอยู่หัวตรัสว่า เราไม่ควรคาดหวังจากสยามมากเกินไป เพราะสยามยังเป็นป่าดงอยู่โดยมาก ข้าพเจ้ากราบบังคมทูลว่า การพาณิชย์จะทำป่าดงให้เป็นสวน และประเทศของข้าพเจ้า ซึ่งปัจจุบันเพาะปลูกอย่างดีแล้วนั้น ก็เคย เป็นป่าดงพงไพรมาก่อน พระองค์จึงตรัสว่า 'ประเทศของท่านนั้นเป็นสวน' ข้าพเจ้าจึงกราบบังคมทูลว่า 'เราเจริญก้าวหน้าได้ก็เพราะการค้า' "⁹

บทสนทนาดังกล่าวรวมทั้งข้อเขียนอีกหลายตอน สะท้อนความเชื่อของเบาเวริง ที่เราได้เห็นในหนังสือคำสอนศีลธรรมสำหรับเยาวชนอย่างชัดเจน ตอกย้ำอยู่ตลอดถึงคุณูปการของการค้าเสรี รวมทั้งประโยชน์สุขและความเจริญก้าวหน้าที่จะตามมา

นับเป็นเวลาประมาณหนึ่งร้อยห้าสิบปีแล้ว ที่สยามรับเอาแนวทางการค้าเสรีแบบตะวันตกเข้ามา ถ้าฟังเพียงกลไกการค้าคงไม่ใช่เรื่องใหญ่นัก แต่สิ่งที่ผมได้กล่าวมาแต่ต้น สิ่งที่เราเรียกว่า "การค้าเสรี" ตามแนวทางตะวันตกอย่างที่อดัม สมิท ได้ประมวลนำเสนอ สืบทอดต่อมาถึงจอห์น เบาเวริงนั้น ไม่ได้เป็นเพียงกลไกทางเศรษฐกิจแบบหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นศรัทธาอันแรงกล้าที่ประกาศความคิดความเชื่อ คำอธิบายและคำสอนทางศีลธรรมในแบบของมันเอง

ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือ เราต้องไม่ลืมว่าจอห์น เบาเวริง ไม่ได้มาพร้อมกับเรือสินค้า ที่บรรทุกเอาสินค้ามาค้าขายกับสยามด้วยความเอื้ออาทร ตามคำสอนเยาวชนของเขา หากแต่มาพร้อมกับเรือปืนเต็มพิกัด แสดงแสนยานุภาพ

ด้วยการใช้ปืนใหญ่ยิงสลุดยี่สิบเอ็ดนัด เมื่อเข้าสู่กลางกรุงรัตนโกสินทร์ ศรัทธาและศีลธรรมของการค้าเสรีจึงมาพร้อมกับอำนาจของอาวุธสมัยใหม่ ซึ่งก็เชื่อกันว่าจะช่วยให้อารยธรรมของมนุษยชาติมั่นคงสืบหน้าต่อไปได้ การค้าเสรีที่เข้ามาสู่สยามมิใช่การค้าเสรีเปล่าๆ แต่มีลักษณะของ "การบังคับค้าเสรี" นั่นเอง

ร้อยห้าสิบปีของการค้าเสรีในสยาม จึงเป็นร้อยห้าสิบปีของลัทธิความเชื่อแบบหนึ่ง ที่มีความเห็นแก่ตัวเป็นคุณธรรมพื้นฐาน ความหลงใหลในเทคนิควิธี เครื่องไม้เครื่องมือต่างๆ เป็นระบบคุณค่า และมีสิ่งที่เชื่อกันว่าเป็นความก้าวหน้าของมนุษยชาติ เป็นทั้งเป้าหมาย และเป็นคำอธิบายว่าทำไมเราจึงควรปล่อยให้คนบางคนบางกลุ่มต้องประสบกับความทุกข์ยาก ความลำบากหรือความเดือดร้อนไปเกิด และไม่ว่าความเดือดร้อนนั้นจะเกิดขึ้นแก่ใคร ก็สมควรแล้วที่คนเหล่านั้นจะต้องก้มหน้ารับไป ไม่ผิดอะไรกับการต้องยอมเป็นเครื่องเช่นสังเวียให้กับความก้าวหน้าที่จะบังเกิดตามมา

เมื่อร้อยห้าสิบปีก่อน สยามต้องเผชิญกับกับนักเชิดชูการค้าเสรีอย่างเซอร์จอห์น เบาว์ริง ผู้มาจากต่างแดน กระเกณฑ์ให้สยามเข้าสู่ครรลองการค้าเสรี แต่ในปัจจุบัน ในสมัยที่ปาดงของสยามเหลือน้อยเต็มที กลายเป็นสวนกลายเป็นนิคมไปหมด และก็มีคนรวยขนาดซื้อได้ทั้งประเทศเหมือนกับที่สยามเคยพูดประชดอังกฤษ โลกภายนอกคงไม่ต้องส่งคนอย่างเบาว์ริงเข้ามาในสยามอีกแล้ว เพราะผู้นำทางการเมืองของสยามในปัจจุบัน จะเชิดชูสิ่งที่อาจเรียกว่า "ลัทธิบังคับค้าเสรี" นี้อย่างแรงกล้าหัวชนฝา ไม่ว่าจะป็นภายในประเทศเอง หรือในการติดต่อกับโลกภายนอกทั้งใกล้และไกล และใครก็ตามที่จะต้องถูกเช่นสังเวียไปบ้าง ไม่ว่าจะด้วยวิถีชีวิต ด้วยทรัพยากรสิ่งแวดล้อมในการยังชีพ ด้วยคุณค่าทางสังคมหรือวัฒนธรรม หรือจนแม้ด้วยเลือดเนื้อหรือชีวิตก็ตาม นั้นยอมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ส่วนผู้ที่ออกมาวิจารณ์คัดค้านไม่ว่าจะในนามของระบบคุณค่าแบบอื่นแบบใด ก็ถูกทำให้ดูประหนึ่งเป็นคนนอกคอก นอกลัทธิศาสนา ตกกระแหสารแห่งความเจริญก้าวหน้า หากไม่ก็เป็นภัยต่อสังคม

ทั้งหมดนี้ ทำให้ผมนึกถึงภาษิตญี่ปุ่นบทหนึ่ง ว่าด้วยสุรாயาเมา ความว่า "แก้วแรก คนดื่มสุรา แก้วต่อๆ มา สุราดื่มสุรา ในที่สุด สุราก็ดื่มคน" ใน

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชธิบังคับค้าเสรีเป็นสิ่งที่สยามต้องเริ่มสมาทาน ด้วยความจำยอมส่วนหนึ่ง ด้วยความเต็มใจส่วนหนึ่ง แต่เราจะเห็นได้ว่าเป็นการสมาทานด้วยความมีสติ ด้วยความไม่ประมาท ครั้นมาในปัจจุบัน ดูราวกับว่าการค้าเสรีจะตีกันสยามไปเสียหมดแล้ว จนโหมกระพือกันอย่างไร้สติ ดำเนินไปด้วยความประมาท เห็นการล่มเสี่ยงเป็นคำตอตอบอันน่าพิศมัยไปหมด

ไม่ว่าเราจะมีทัศนะอย่างไรต่ออดัม สมิท ไม่ว่าเราจะมองฐานะทางประวัติศาสตร์ของจอห์น เบาว์ริง อย่างไร เราคงเห็นได้ว่า "การบังคับค้าเสรีไร้สติ" อย่างที่กำลังเป็นไปในสยามทุกวันนี้ ไม่ใช่ทั้งการค้า ไม่ใช่ทั้งเสรี แต่เป็นเส้นทางที่นำไปสู่ความรุนแรง และล่อแหลมต่อทายาททุกด้าน

หากจะมีบทเรียนบทหนึ่งจากยุคสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผมคิดว่าบทเรียนบทนี้น่าจะเป็นความสำคัญของการเจริญสติ ดังที่พระองค์ได้ทรงแสดงให้เห็นในการดำเนินรัฐประศาสนบาย แม้กระทั่งในช่วงเวลาแห่งการเสด็จสวรรคต และดังที่ชนชั้นนำสยามสมัยนั้นจำนวนไม่น้อย ได้ดำเนินให้เห็นประจักษ์ในการเผชิญหน้ากับกระแสโลกาภิวัตน์ในสมัยนั้นอย่างเท่าทัน ดังนั้น หากจะให้การเฉลิมพระเกียรติของพระองค์ เนื่องในโอกาสวันพระบรมราชสมภพครบ 200 ปี มีความหมายต่อเราในปัจจุบัน เราคงต้องหันกลับมาหาความสำคัญของสติและความไม่ประมาท โดยเชื่อมโยงสู่บริบทของกระแสการค้าเสรีชนิดที่กำลังจะเสียสติในทุกวันนี้

การเจริญสติดังกล่าวนี้ ผมไม่ได้หมายถึงเพียงในระดับการประพฤติปฏิบัติส่วนบุคคล แต่หมายถึงการเจริญสติในระดับสังคม สิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้นอกจากกำลังสติปัญญาของแต่ละคนแล้ว ต้องอาศัยการช่วยกันพุงรักษาและสร้างสรรค์องค์กรและสถาบัน ทั้งทางสังคม ทางวัฒนธรรม ทางเศรษฐกิจ ทางการเมืองการปกครอง และอื่นๆ เพื่อที่จะตั้งคำถาม ตรวจสอบ ทัดทาน และนำพาสยาม ออกจาก "การบังคับค้าเสรีไร้สติ" ที่กำลังครอบงำอยู่

เชิงอรรถ

¹ Sir John Bowring, **The Kingdom and People of Siam**, with an introduction by David K. Wyatt, 2 Vols. Oxford in Asia Historical Reprints, (London: Oxford University Press, 1969); เซอร์จอห์น เบาว์ริง, **ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม**, พร้อมกับคำนำโดย เดวิด เค. วย้อจ, บรรณาธิการ: ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ กัญฉฎิภา ศรีอุดม, 2 เล่ม (กรุงเทพฯ: มุลนิธิโตโยต้าประเทศไทย และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2547)

² Adam Smith, **The Theory of Moral Sentiments**, with an introduction by E.G. West (Indianapolis: Liberty Classics, 1969), pp. 297-307.

³ Adam Smith, **An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations**, edited, with an introduction, notes and marginal summary and an enlarged index by Edwin Cannan, with an introduction by Max Lerner (New York: The Modern Library, 1937), ข้ออภิปรายในทำนองนี้มีอยู่ตลอดเล่ม โดยใช้คำว่า "มือที่มองไม่เห็น" ในหน้า 423.

⁴ **Ibid.**, p.669.

⁵ Jeremy Bentham, **A Fragment on Government**, the new authoritative edition by J.H. Burns and H.L.A. Hart, with an introduction by Ross Harrison (Cambridge: Cambridge University Press, 1988).

⁶ เช่นข้อถกเถียงใน John Stuart Mill, **Utilitarianism**, edited by Oskar Piest (Indianapolis: The Bobbs-Merrill Company, 1957)

⁷ John Bowring, **Minor Morals for Young People**, Part II (London: Whittaker and Co., 1835), pp. 91-111.

⁸ Bowring, **The Kingdom and People of Siam**, Vol.1, pp 464-7; เบาว์ริง, **ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม**, เล่ม 1, หน้า 396-8.

⁹ Bowring, **The Kingdom and People of Siam**, Vol. 2, p.310; เบาว์ริง, **ราชอาณาจักรและราษฎรสยาม**, เล่ม 2, หน้า 256-7.

5 เวทีผู้รัฐรูปผลดี-เสีย เอฟทีเอ “ไทย-สหรัฐ” แนะชะลอลงนามก่อน “เสียตัว”

หมายเหตุ: ข้อเสนอเบื้องต้นการประชุมกลุ่มย่อยเวทีนโยบายสาธารณะ เอฟทีเอไทย-สหรัฐอเมริกา ประโยชน์และผลกระทบ จัดโดยสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และสมาคมวิทยุโทรทัศน์ไทย เมื่อวันที่ 6 มกราคม 2549

กลุ่มที่ 1: กระบวนการเจรจา/อติปไตยของประเทศ/ผลกระทบต่อ อำนาจตุลาการ

(ประธานกลุ่ม ร้อยตรีวิจิตร อยู่สุภาพ วิทยากร อาจารย์เจริญ คัมภีร์ภาพ, รศ.พิชัยศักดิ์ หรยางกุล, ดร.เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์)

**ประมวลประโยชน์และผลกระทบ

1. ในด้านภาพรวม จากการประมวลประโยชน์และผลกระทบเห็นว่า ข้อตกลงเขตการค้าเสรี (เอฟทีเอ) ระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกานั้น ประโยชน์จะตกแก่คนกลุ่มน้อยแต่คนกลุ่มใหญ่จะเสียประโยชน์ ที่สำคัญที่สุดคือการสูญเสียอำนาจอติปไตยของประเทศ ตัวอย่างเช่น ทรพยากรชีวภาพ พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์อาจถูกจดสิทธิบัตร เกษตรกรที่ใช้พันธุ์พืชจะไม่สามารถแลกเปลี่ยนหรือเอาไปปลูกต่อได้เพราะผิดกฎหมาย ตำรวจต้องถูกบังคับให้ไล่จับเกษตรกรเหมือนกรณีที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ ทั้งหมดนี้คือการละเมิดอำนาจอติปไตยของประเทศ

2. จากการวิเคราะห์ข้อเสนอของฝ่ายสหรัฐ พบว่าข้อเสนอของฝ่ายสหรัฐได้เข้ามาแทรกแซงและเปลี่ยนแปลงอำนาจอธิปไตยของประเทศไทย ทั้งในเชิงอำนาจบริหาร ตุลาการ และนิติบัญญัติ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงกฎหมายและการบริหารของรัฐตัวอย่างเช่น การที่ไทยต้องเข้าไปเป็นภาคีสถิติบัตรระหว่างประเทศ (Patent Cooperation Treaty) การเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ (Union for Protection New Varieties of Plant) นั้นจะทำให้ไทยต้องแก้ไขกฎหมายภายในเพื่อให้เป็นไปตามข้อตกลงด้วย

**ข้อเสนอแนะ

1. การทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีต้องผ่านการพิจารณาของรัฐสภา ทั้งนี้เนื่องจากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญมาตรา 224 กำหนดไว้ชัดเจนว่าข้อตกลงระหว่างประเทศใดๆ ที่มีผลกระทบต่อเขตดินแดน อำนาจของรัฐ หรือต้องแก้ไขกฎหมายภายในเพื่ออนุวัติตามข้อตกลงระหว่างประเทศนั้น ต้องนำเสนอให้รัฐสภาเป็นผู้พิจารณาเห็นชอบก่อนการลงนาม การทำเอฟทีเอกับสหรัฐหากไทยยินยอมตามคำเรียกร้องของสหรัฐจะมีผลทำให้ไทย ต้องแก้ไขกฎหมายหลายฉบับ เช่น กฎหมายสิทธิบัตร กฎหมายลิขสิทธิ์ กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช เป็นต้น ดังนั้น รัฐบาลจะรวบรวมรัดตึงนาม เมื่อเจรจาแล้วเสร็จจึงได้

2. หนังสือสัญญาของข้อตกลงต้องมีทั้งฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และอยู่ภายใต้การเจรจาที่มีความเท่าเทียมกัน การมีหนังสือสัญญาทั้งสองภาษาจะเป็นหลักประกันในการตีความข้อสัญญา เพราะในกรณีที่มีข้อขัดแย้งในการตีความหากมีการตีความเป็นภาษาอังกฤษ ไทยอาจเสียเปรียบได้ เนื่องจากมีรากฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การใช้หนังสือสัญญาเป็นภาษาไทยยังเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนคนไทยทุกกลุ่มซึ่งได้รับผลกระทบจากสัญญาสามารถเข้าถึง ศึกษาและทำความเข้าใจในผลข้อตกลงดังกล่าวได้มากขึ้นด้วย

3. ข้อตกลงในเรื่องต่างๆ ควรมีอายุสัญญา เช่น 10 ปี 20 ปี เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อจะทำให้ผู้บริหารประเทศและประชาชนสามารถมีทางเลือกได้ในกรณีที่

ข้อตกลงสร้างผลกระทบ และสร้างความเสียหายที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงต่อประเทศชาติในอนาคต

4. กระบวนการเจรจาต้องมีระยะเวลาเพียงพอ โดยมีการพัฒนากรอบข้อตกลง (formulate draft) ขึ้นก่อน จากนั้นนำไปทดลองใช้ในระยะเวลาหนึ่ง มีการวัดผลว่าเกิดผลเช่นไร จากนั้นค่อยปรับปรุงให้ได้ร่างที่ต้องการก่อนที่จะนำผลของข้อตกลงไปบังคับใช้ในทางปฏิบัติ

5. กลุ่มมีข้อเสนอให้ยืดระยะเวลาการเจรจาออกไป

6. กระบวนการค้าเสรีต้องมีขีดจำกัดที่ทำให้การแข่งขันเป็นธรรมไม่ผูกขาดในระบบการตลาด

7. การเจรจาต้องโปร่งใสและเปิดเผย หัวข้อของการเจรจาทั้งของไทยและสหรัฐ ให้รัฐสภาและประชาชนรับทราบ

8. ก่อนทำสัญญาข้อตกลงต้องผ่านการลงประชามติตามรัฐธรรมนูญ

กลุ่มที่ 2: การเงิน การคลังและการธนาคาร

(ประธานกลุ่ม ดร.พิสิฐ ลี้อาธรรม วิทยากร ดร.ทวีลาภ ฤทธาภิรมย์, น.ส.จุฬารัตน์ สุธีธร, นายวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ)

**ประมวลประโยชน์และผลกระทบ

กลุ่มย่อยเรื่องการเงินการคลังและการธนาคารค่อนข้างเป็นกังวลกับการเปิดเสรีค่อนข้างมากในหลายประเด็นเช่น การเรียกร้องของฝ่ายสหรัฐที่จะให้ไทยยอมรับหลักการปฏิบัติเยี่ยงคนชาติ (National Treatment) ซึ่งจะทำให้บริษัททางการเงินของสหรัฐเข้ามามีบทบาทในกิจการธนาคาร ประกันภัยและบริการทางการเงินรูปแบบต่างๆ คาดว่าสิ่งที่สหรัฐเรียกร้อง คือการยกเลิกข้อจำกัดการถือหุ้นของคนต่างชาติ ข้อจำกัดสัดส่วนการบริหารของผู้ถือหุ้นต่างชาติ การขยายสาขาของธนาคาร ระยะเวลาในการอนุญาตเปิดกิจการหรือการเปิดบริการทางการเงินรูปแบบต่างๆ เป็นต้น

การเปิดเสรีทางการเงินอาจมีผลดีบางเรื่องเช่น การสร้างความโปร่งใเกี่ยวกับกำหนัดนโยบาย การสร้างความตื่นตัวให้บริษัทในประเทศมีความตื่นตัวมากขึ้น แต่โดยภาพรวมธุรกิจการเงินการธนาคารในไทย ยังไม่

อาจแข่งขันได้กับต่างประเทศ และมีความกังวลในการควบคุมการบริการทางการเงินที่รัฐไม่สามารถควบคุมได้จนทำให้เกิดผลกระทบต่อ การกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศและผลกระทบที่มีต่อประชาชนระดับรากหญ้า ดังปัญหาที่เกิดขึ้นกับการให้บริการสินเชื่อส่วนบุคคลที่เกิดขึ้นอยู่ในขณะนี้

โดยในเชิงการเตรียมความพร้อมนั้น ไทยต้องเตรียมความพร้อมทางด้านกฎหมายการเงินของไทย เช่น ร่าง พ.ร.บ.ธุรกิจสถาบันการเงิน กฎหมายประกันเงินฝาก ฯลฯ เตรียมความพร้อมเพื่อรับผลกระทบจากความเชื่อมโยงระหว่างธุรกิจการเงินกับธุรกิจอื่นๆ เช่น เทคโนโลยีและภาคเอกชนต้องให้ข้อมูลทั้งในเชิงรับและเชิงรุกเพื่อให้คณะเจรจาสามารถต่อรองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

**ข้อเสนอแนะ

1. รัฐควรศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเจรจาโดยละเอียดอย่างรอบคอบ โดยศึกษาจากกรณีที่สหรัฐเจรจามาแล้ว เช่น ซิลิ ลิงคโปร โดยมีความหมายประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ
2. ไทยควรใช้หลักการเจรจาเพื่อการแบ่งปันผลประโยชน์ต่อกันในแต่ละเรื่องที่เหมาะสม
3. รัฐควรเปิดเผยข้อมูล บอกกล่าวข้อมูลให้ประชาชนได้รับทราบอย่างตรงไปตรงมา
4. ควรยืดเวลาการเปิดเสรีทางการเงินให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการเงินการคลังของประเทศ และให้เงื่อนไขในการปรับปรุงการออกกฎหมายและระเบียบต่างๆ เพื่อรองรับอย่างเพียงพอ
5. ภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องควรมีแผนในการรองรับผลกระทบจากการเปิดเสรีในทุกสาขาเพราะมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกัน

กลุ่มที่ 3: เกษตรกรรม

(ประธานกลุ่ม นายสุธรรม วิชชุไตรภพ วิทยากร นายบัณฑิต เศรษฐศิริโรตม์, นายสิทธิพร บุรณันท์, นายอดุลย์ ว่างตาล)

**ประมวลประโยชน์และผลกระทบ

1. การเปิดเสรีสินค้าเกษตรกรรมผลประโยชน์ส่วนใหญ่จะตกอยู่กับบริษัทและธุรกิจการเกษตรมากกว่าจะตกสู่เกษตรกร ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับก็ไม่มีข้อมูลหรือตัวเลขที่ชัดเจนแต่ประการใด ผลกระทบต่อภาคเกษตรกรรมมองที่ตัวเลขทาง GDP อย่างเดียวไม่ได้ แต่ต้องมองที่จำนวนเกษตรกรด้วย

2. ไทยในฐานะผู้ผลิตสินค้าเกษตรโดยสุทธิจะเปลี่ยนเป็นผู้ซื้อสินค้าเกษตรแทน ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างการผลิตการเกษตร และส่งผลกระทบต่อโครงสร้างทางสังคมในท้ายที่สุด ผลกระทบนี้จะเกิดขึ้นอย่างรุนแรงเพราะภาคเกษตรกรรมยังไม่พร้อมที่จะรับการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางเศรษฐกิจอย่างกะทันหันขนาดนี้ เกษตรกรเองก็ไม่สามารถปรับเปลี่ยนอาชีพที่เหมาะสมกับตัวเองได้ ตัวอย่างเช่น ขณะนี้เกษตรกรที่เลี้ยงโคนมเล็กเลี้ยงไปแล้ว 20-30% และภายในปี 2009 ไทยอาจไม่มีผู้เลี้ยงโคเนื้อเหลืออยู่อีกเลย

3. ผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นมิได้เกิดขึ้นเพราะเกษตรกรไทยมีประสิทธิภาพการผลิตที่ต่ำกว่า แต่เกิดขึ้นจากสินค้าเกษตรชนิดเดียวกันของประเทศคู่เจรจามีราคาถูกกว่า เนื่องจากกระบวนการอุดหนุนภายใน (Domestic Subsidy) ให้กับเกษตรกรของตน

4. จากประสบการณ์การทำเอฟทีเอกับจีน ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ ชี้ให้เห็นชัดเจนว่าไม่มีผู้รับผิดชอบ และไม่มีกระบวนการรองรับผลกระทบต่อเกษตรกรอย่างเพียงพอ ดังที่มีการอ้างว่ามีกองทุนเพื่อเยียวยา ผลกระทบหนึ่งหมื่นล้านบาท แต่กลับไม่มีโครงการและผู้รับผิดชอบอย่างรูปธรรมที่จะช่วยเหลือเกษตรกร สาธารณชนถูกชวนเชื่อ ให้เข้าใจว่าเกษตรกรได้รับการเยียวยาแล้ว

**ข้อเสนอแนะ

1. เสนอให้มีการชะลอการเจรจาเอฟทีเอกับสหรัฐอเมริกาออกไป โดยเอฟทีเอที่ลงนามไปแล้วกับประเทศอื่นที่เกษตรกรได้รับผลกระทบแล้ว อย่างชัดเจนต้องนำมาทบทวนใหม่

2. กระบวนการเจรจาต้องเป็นไปอย่างเปิดเผย ให้เกษตรกรได้รับทราบเนื้อหาในการเจรจา และต้องเปิดเผยเนื้อหาให้ทราบเป็นสาธารณะ โดยผ่านสื่อมวลชนทุกชนิด ต้องจัดให้มีเวทีสาธารณะในระดับพื้นที่อย่างน้อยในระดับจังหวัดด้วย กระบวนการเจรจาต้องให้ความสำคัญต่อเกษตรกรและแรงงาน ซึ่งมีสัดส่วนถึงร้อยละ 80 ด้วย ไม่ใช่ให้ความสำคัญเฉพาะพ่อค้าและนักอุตสาหกรรม ซึ่งมีเพียงร้อยละ 20

3. จัดตั้งคณะกรรมการเจรจาเอฟทีเอซึ่งไม่ใช่มีเฉพาะข้าราชการเท่านั้น แต่ควรประกอบไปด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจริง เช่น พ่อค้า นักอุตสาหกรรม เกษตรกร เป็นต้น โดยข้าราชการมีบทบาทเป็นผู้สนับสนุนและช่วยเหลือ

4. ไม่ควรเร่งรัดการเจรจา ควรพิจารณาให้รอบคอบ โดยต้องศึกษาและเตรียมความพร้อมอย่างรอบด้าน เช่น ศึกษาสถานภาพของอาชีพเกษตรกรแต่ละอาชีพว่าเป็นอย่างไร สามารถแข่งขันกับประเทศคู่เจรจาได้หรือไม่ ในสาขาใดที่ได้รับผลกระทบต้องปรับโครงสร้างภายในก่อน ก่อนที่จะเจรจากับต่างประเทศ ดังตัวอย่างในออสเตรเลีย เป็นต้น

5. การลงนามในสัญญาใดๆ ก็ตาม ซึ่งจะนำไปสู่การสูญเสียอธิปไตย ต้องผ่านมติรัฐสภาต้องทำประชามติ และให้ประชาชนมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญมาตรา 224 และ 76

6. ต้องช่วยเหลือเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบแล้วอย่างเร่งด่วน เช่น เกษตรกรที่ปลูกพืชตระกูลหมักและผลไม้เมืองหนาว และเกษตรกรกลุ่มโคเนื้อโคนม โดยต้องทำให้เกิดผลอย่างรวดเร็ว

7. ภาครัฐควรเอาแนวทางในการเกื้อหนุนผลประโยชน์ระหว่างผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ไปสู่ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการทำเอฟทีเอ เพื่อให้เกิดความสมดุลและความอยู่รอดของเกษตรกร

8. รัฐต้องสร้างสมดุลของการพัฒนาโดยเปิดโอกาสและสนับสนุนให้เกษตรกรทำเกษตรกรรมยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจแบบพอเพียง

9. เกษตรกรและประชาชนที่ได้รับผลกระทบต้องรวมตัวกันให้เข้มแข็งเพื่อสร้างแรงกดดันต่อรัฐบาล

กลุ่มที่ 4: ทรัพย์สินทางปัญญา

(สิทธิบัตรยาสิทธิบัตรในทรัพย์สินทางชีวภาพ ลิขสิทธิ์ ฯลฯ)

(ประธานกลุ่ม นางสาวสุรีย์รัตน์ ตริมิตรคา วิทยากร ดร.เจษฎ์ โทณะวณิก, รศ.ดร.จิราพร ลิ้มปานานนท์, นายวีรวิทย์ ธีระประศาสน์, นายปรีชา ส่งวัฒนา)

**ประมวลผลประโยชน์และผลกระทบ

จากการอภิปรายของกลุ่มพบว่า การเจรจาเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา จะส่งผลกระทบต่อสังคมไทยทั้งหมด เช่น จะทำให้ยาที่มีราคาแพงขึ้น เกิดผลกระทบต่อการบริหารหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (โครงการ 30 บาท) อุตสาหกรรมยาชื่อสามัญถูกทำลาย และรัฐบาล จะไม่มีเครื่องมือในการแก้ปัญหาสาธารณสุข โดยเนื้อหาการเจรจาที่จะยอมรับไม่ได้โดยเด็ดขาด ประกอบไปด้วย

- 1) การขยายอายุสิทธิบัตรยา 5-10 ปี
- 2) การผูกขาดข้อมูลการตลาดยา (Data Exclusivity - DE 5)
- 3) การให้หน่วยงานของรัฐ (อย.) ทำหน้าที่เป็นตำรวจสิทธิบัตร และทำให้ยาสามัญขึ้นทะเบียนล่าช้า
- 4) การจำกัดการใช้มาตรการยืดหยุ่นของข้อตกลงทรัพย์สินทางปัญญาภายใต้องค์การการค้าโลก (TRIPS) เช่น การบังคับใช้สิทธิ
- 5) การไม่ยอมรับการเข้าเป็นภาคีการคุ้มครองพันธุ์พืชระหว่างประเทศ (UPOV 1991)
- 6) การขยายสิทธิบัตรออกไปครอบคลุมพืช สัตว์ และสิ่งมีชีวิต

**ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีความโปร่งใสเปิดเผยข้อมูลในการเจรจากับประชาชน โดยเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในกระบวนการเจรจา
2. ข้อตกลงเอฟทีเอกับประเทศต่างๆ ควรผ่านการพิจารณาของรัฐสภา เพื่อความรัดกุมป้องกันความเสียหาย

3. ทั้ง 2 ฝ่ายต้องยื่นข้อเสนอที่ต้องการสูงสุดเพื่อเข้าสู่กระบวนการต่อรองในการเจรจาโดยต้องมีข้อเสนอเชิงรุก เช่น ให้สหรัฐเข้าเป็นภาคีสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD) สหรัฐควรเปิดเผยข้อมูลการจดสิทธิบัตรแบคทีเรียของการนำทรัพยากรพันธุกรรม และคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย โดยถ้าสหรัฐไม่สามารถให้ในสิ่งที่ไทยเสนอ ก็ตัดในสิ่งที่สหรัฐเสนอเป็นการแลกเปลี่ยนกัน

4. ชะลอการเจรจาออกไปจนกว่าจะพร้อม แล้วค่อยเจรจากับสหรัฐกันใหม่โดยเฉพาะเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาเรื่องพืชสัตว์ โดยในระหว่างนี้นั้น ไทยต้องพัฒนาศักยภาพทุกด้านของประเทศในการพึ่งตนเอง เช่น การวิจัยในทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย อุตสาหกรรมยา เทคโนโลยีชีวภาพ

5. รัฐควรปรับปรุงนโยบายและกฎหมายเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของประชาชนให้เข้มแข็งรัดกุมมากขึ้น เช่น ภายหลัง 5 ปี ควรเปิดให้ยาสามัญเข้ามานับจากวันที่ยานั้นออกสู่ตลาดในประเทศไหนๆ ก็ตาม รวมทั้งแนวทางในการเพิ่มสมรรถนะนักวิจัย และภาคเอกชนของไทยให้สามารถแข่งขันได้ทางด้านทรัพย์สินทางปัญญา

กลุ่ม 5: การค้า การบริการ การลงทุน และภาคอุตสาหกรรม

(ประธานกลุ่ม นายประพัฒน์ โภชิตวิบูลย์ วิทยากร รศ.ดร.ลาวัลย์ ทัศนศิลป์, ดร.นิลสุวรรณ สีสารัมภ์, นายสุรพล ว่องวัฒนโรจน์, นางภรณ์ ลินตพงษ์, ดร.สุวันชัย แสงสุขเยี่ยม)

**ประมวลประโยชน์และผลกระทบ

ไทยจะได้ผลประโยชน์จากสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรมบางประเภท โดยผลบวกที่ได้รับจะเป็นผลบวกทางเศรษฐกิจในระยะสั้น ในขณะที่ผลกระทบจะมีค่อนข้างมาก เช่น

- อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจะมีผลกระทบ เนื่องจากโดยส่วนใหญ่ ยังไม่พร้อม ยกเว้นพวกร้านอาหารและภัตตาคาร

- การเปิดบริการสาธารณสุข ทำให้แพทย์ไม่เพียงพอในการให้บริการ
- ไทยจะเสียเปรียบการค้าขายและการให้บริการผ่านทาง Internet
- ไทยเสียเปรียบด้านแรงงาน แรงงานชาวอเมริกาจะเข้ามาพร้อมๆกับการลงทุน ในขณะที่แรงงานไทยมีข้อจำกัดในการเข้าตลาดสหรัฐ
- การเข้ามาใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติของไทยโดยสหรัฐ
- การปฏิบัติเยี่ยงชาติ (National Treatment) คนอเมริกันจะได้สิทธิเท่าคนไทย
- ไม่สามารถบังคับถ่ายโอนเทคโนโลยีได้ จึงได้ประโยชน์เฉพาะค่าแรง
- นโยบายของสหรัฐ ส่งออกสินค้าเกษตรให้มากขึ้น มีผล กระทบต่อเกษตรกรไทย
- ผลกระทบเรื่องอธิปไตยของรัฐ เช่น สิทธิในการออกกฎหมายการใช้กฎหมาย
- แม้ข้อตกลงสามารถยกเลิกได้ทันที แต่จะมีผลผูกพันไปอีก 10 ปี

**ข้อเสนอแนะ

1. กระบวนการเจรจาต้องมีความพร้อมโดย

- ให้ประชาชนได้รับทราบ ให้ข้อมูลและมีส่วนร่วมให้มากกว่านี้
- การทำการศึกษาวิจัยทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม
- รัฐมีสิทธิในการเจรจา แต่ควรมีการดำเนินการเพื่อให้เกิดความชอบธรรมด้วย การกำหนดประเด็นการเจรจาล่วงหน้าและให้มีการพิจารณาอนุมัติและรับรอง โดยผ่านรัฐสภา จัดทำประชาพิจารณ์
- องค์ประกอบของอำนาจเจรจา ควรมีภาคประชาชนที่มีส่วนได้ส่วนเสีย เข้าร่วมเจรจาด้วย
- ข้อตกลงควรมีระยะเวลาเปลี่ยนผ่าน (Transition Period)
- การประเมินผลจากการทำข้อตกลงเสรีทางการค้า ควรมีการจัดตั้งองค์กรในการ ประเมินและกำหนดตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจและสังคม หากผลการประเมินไม่ดีก็ให้ยกเลิก

(26)

เอกสารหมายเลข 7.....

ผู้นำโด: วิกฤติ การพัฒนา และทอออก

2. เนื้อหาการเจรจาเกี่ยวกับการเปิดเสรีด้านการบริการ การลงทุน และ
อุตสาหกรรมนั้น ควรอยู่บนหลักการดังนี้

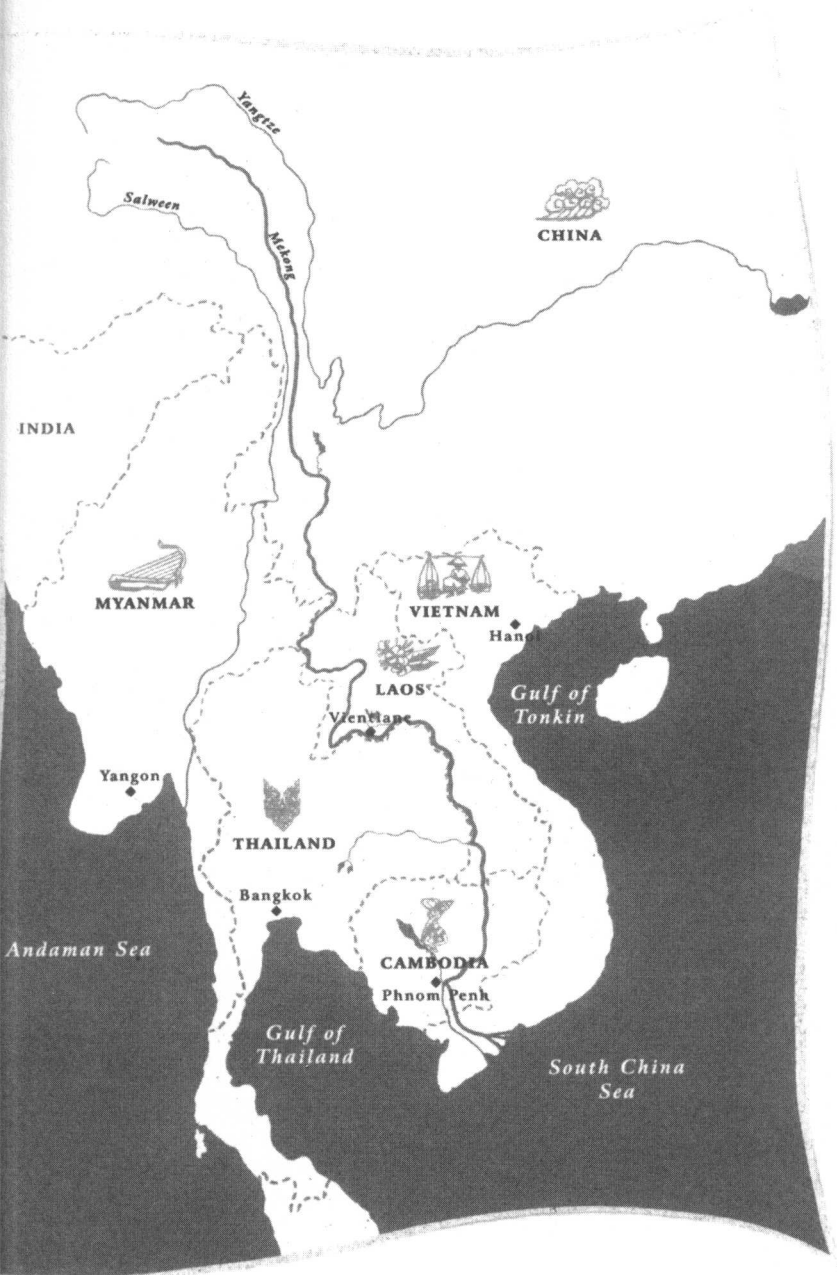
- เป็นการเจรจาโดยใช้ Positive List
- ไม่ควรทำสัญญาในลักษณะที่เมื่อลงนามแล้วมีผลใช้บังคับทันที
- ดูเนื้อหาการเจรจาให้ครบทั้ง 2 ด้าน เช่น สิ่งแวดล้อม และแรงงาน
- เนื่องจากขณะนี้อยู่ระหว่างการเจรจา ยังไม่ได้มีการตกลงอย่างเป็นทางการ หากเห็นว่าไม่เหมาะสมก็ไม่จำเป็นต้องทำข้อตกลง

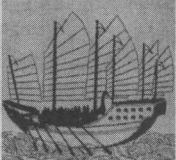
3. การเยียวยาและการบรรเทาผลกระทบ

- ควรมีมาตรการช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบที่ชัดเจนก่อนตกลง
- ส่งเสริม Cluster ของสินค้าหรือสิ่งที่เราได้รับประโยชน์จากข้อตกลง

ให้เกิดเป็นรูปธรรม

มติชนรายวัน วันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2549. หน้า 2

30 ปี สยามสัมพันธ์ไทย-จีน
600 ปี Sino-Siamese Relations
30 Years Sino-Thai Relationships
600 Years Sino-Portuguese History
Africans and Southeast Asia

Tribute and Prof

Sino-Siamese Trade 1652-1

นตติ ปรณาสมา อาภา
แสงสว่าง เสมอด้วยบุญญา ไม่มี

จิมก๊องและกำเ

การค้าไทย-จีน 2196-2

สารสิน วีระ
Sarasin Virap

บรรณาธิการ : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ กัญฉิกา ศรีอุดม
ผู้แปล : พรธณงาม เน่าธรรมสาร, รัชชี่ ยันโสภา, สมภาพ แลคโซ

ทัศนศึกษา

ลุ่มน้ำโขง : วิกฤติ การพัฒนา และทางออก

The Mekong Basin: Crisis - Development - Alternatives

วันศุกร์ที่ 27 - วันเสาร์ที่ 28 มกราคม 2549

27 มกราคม 2549 ทนงคายน - เวียงจันทน์ (อาหารกลางวัน, เย็น)

ค่านสะพานมิตรภาพไทย-ลาว เคลียร์เอกสารข้ามสะพานไปยังสาธารณรัฐประชาชนลาว

เคลียร์เอกสารที่ตรวจคนเข้าเมืองลาว

เดินทางเข้านครเวียงจันทน์ (ระยะทาง 24 กม.)

วัดลีเมือง ศาลพระเจ้าแม่สี-หลักเมืองเวียงจันทน์

อนุสาวรีย์พระเจ้าสีสว่างวง เจ้ามหาชีวิตองค์สุดท้าย

ตลาดเช้า ซื้อสินค้าหัตถกรรมลาวทั้งผ้าไหม-เครื่องเงิน

ตลาดจีน สินค้ามาจากจีนมากมาย

รับประทานอาหารกลางวันใน นครหลวงเวียงจันทน์

หอพระแก้ว ที่เคยประดิษฐานพระแก้วมรกต 212 ปี

ทองคำ ผ่านขมสถานที่ตั้งทำเนียบรัฐบาลที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับตอนเปิดสะพานไทย-ลาว

ประตูชัย ถ่ายรูปที่ระลึก หน้าศิลปะกรรมล้านช้างซึ่งสร้างเลียนแบบอาร์คเดอไทร์อิม-ฝรั่งเศส

วัดพระธาตุหลวง เข้าชมพระอารามหลวงคู่นครเวียงจันทน์ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ

พระพุทธรูปเจ้า สร้างพร้อมกับพระธาตุพนม พระธาตุบังพวน พระธาตุกลางน้ำโขงที่หนองคาย

อนุสาวรีย์พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชมหาธา กษัตริย์ผู้ครองทั้งล้านนาและล้านช้างผู้เป็นพระสหาย

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พระสวามีพระศรีสุริโยทัย) ผู้ร่วมกันสร้างพระเจดีย์ศรีสองรักเพื่อต่ออำนาจ

พระเจ้าบุเรงนอง

พิพิธภัณฑ์ท่านโกสอพนมวิหาร บรรยายชีวประวัติ-เครื่องใช้ส่วนตัวของผู้สร้างประเทศลาวใหม่

เช็คอินเข้าพักที่โรงแรมล้านช้าง ในกรุงเวียงจันทน์ จากนั้นพักผ่อนตามอัธยาศัย

รับประทานอาหารเย็นที่ภัตตาคารแม่ของ

28 มกราคม 2549 เวียงจันทน์ - เขื่อนน้ำงึม - ทนงคาย (อาหารเช้า, กลางวัน)

อาหารเช้าที่โรงแรม เก็บสัมภาระขึ้นรถ / เช็คเอาท์ออกจากโรงแรม

เดินทางจากโรงแรมที่เวียงจันทน์ ผ่านหมู่บ้านชนบท มุ่งสู่เขื่อนไฟฟ้าน้ำงึม (ระยะทาง 80 กม.)

ถึงเขื่อนไฟฟ้าน้ำงึม

- ชมแม่น้ำ 2 สี สีหนึ่งใสสะอาด ฟุ้งตะกัก เขียวกรากออกมาจากเขื่อนน้ำงึม อีกสีหนึ่งขุ่นข้น โทลธินอยู่ในแม่น้ำงึม แม่น้ำ 2 สี ที่แบ่งเขตแดน อย่างละครึ่งในแม่น้ำสายเดียวกัน
- ล่องเรือชมทัศนียภาพกว้างไกล ที่เขื่อนน้ำงึม

รับประทานอาหารกลางวัน ที่ร้านอาหารริมเขื่อน ลิ้มรสปลาสดๆ จากชาวประมงพื้นบ้านที่จับได้

จากเขื่อนน้ำงึม แล้วนำมาขายให้ร้านอาหาร

ออกจากเขื่อนน้ำงึม กลับสู่กรุงเวียงจันทน์

ถึงเวียงจันทน์ มุ่งสู่ด่าน ต.ม.ลาว เคลียร์เอกสารขาออกจากฝั่งลาว

- ซื้อปั้งสินค้าปลอดภาษี ราคาถูก ที่ร้านค้าปลอดภาษีลาว
- เดินทางกลับสู่ฝั่งไทย

การสัมมนาวิชาการ-Seminar
ลุ่มน้ำโขง: วิกฤติ การพัฒนา และทางเลือก
The Mekong Basin: Crisis, Development, Alternatives

วันที่ 25 - วันพฤหัสบดีที่ 26 มกราคม 2549 / 25-26 January 2006

ณ ห้องประชุม โรงแรมรอยัล แม็โขง หลงคาย / Royal Mekong Hotel, Nong Khai

วันพุธที่ 25 มกราคม 2549

- 09.00 น. เปิดการสัมมนาโดย พล.ต.อ.เกา สารสิน ประธานสภามหาวิทยาลัยขอนแก่น และประธานมูลนิธิโดยคำประเทศไทย
- 09.15 น. ปาฐกถาเรื่อง **"จีน: มิติทางเศรษฐกิจ"** โดย ดร. พิสิฐฐู ภักเกษม
- 10.00 น. พักรับประทานอาหารว่าง
- 10.30 น. **"การค้าเสรี : จากสงครามฝิ่นถึง FTA"** โดย ดร.วิระ สมบูรณ์ คุณมันฑูร เศรษฐศิโรตม์ ดร.ธเนศ อภรณ์สุวรรณ อ.เบญจรัตน์ แซ่ฉั่ว ดร.พิภพ อูตร *ดำเนินรายการ*
- 12.30 น. พักรับประทานอาหารกลางวัน
- 13.30 น. ชมภาพยนตร์ (ต้องห้าม) **"ทองปาน"** (ครบรอบ 2518-48 ปี) เสนอประเด็นโดย อ.ทรงยศ แวงหงษ์ คุณไพจง ไหลสกุล คุณไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ
- 15.00 น. พักรับประทานอาหารว่าง
- 15.30 น. **"เขื่อน-ถนน : การพัฒนาและโลกาภิวัตน์"** โดย สว.ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ ผศ.ไชยনীต รัชชกุล คุณเพียรพร ตีเทศน์ ดร.กัมปนาท ภักดีกุล ดร.ศรีประภา เพชรมีศรี *ดำเนินรายการ*
- 17.30 น. ปิดการสัมมนาประจำวัน
- 18.30 น. อาหารค่ำ ชมการแสดงศิลปวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง และปาฐกถาพิเศษโดย คุณสุจิตต์ วงษ์เทศ

วันพฤหัสบดีที่ 26 มกราคม 2549

- 09.00 น. ปาฐกถาพิเศษ **"ความหลากหลายทางนิเวศวิทยาและความเป็นไปได้"** โดย ศ.ดร.อานันท์ กาญจนพันธุ์
- 09.30 น. **"ลุ่มน้ำโขง: ความหลากหลายทางนิเวศวิทยา"** โดย ดร.ราญ ฤนาค อ.ยุกติ มุกดาวิจิตร รศ.สุมิตร ปิติพัฒน์ ดร. เยาวดีเกษมณี อภิชาติวัลลภ
- 11.00 น. พักรับประทานอาหารว่าง
- 11.15 น. **"การค้ามนุษย์ข้ามแดนใน GM"** โดย รศ.กฤตยา อาชวนิจกุล ผศ.สุวิทย์ วัฒนศิริ *ร่วมอภิปราย และดำเนินรายการ*
- 12.15 น. พักรับประทานอาหารกลางวัน
- 13.15 น. **"ภาพลักษณ์แม่น้ำโขงและผู้คน"** โดย อ.กัจจกร หลุยยะพงศ์ อ.ทศพร วัฒนศิริ
- 14.00 น. **"ล่องน้ำโขง : มิติทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม"** โดยคณะสำรวจแม่น้ำโขง โดย ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ผศ.ธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ คุณธนาพล อิวสกุล อ.อัครวิทย์ ร.ศ.ดร.สุวิทย์ เลาหศิริวงศ์ *ดำเนินรายการ*
- 16.00 น. ปัจฉิมกถา **"ลุ่มน้ำโขง: วิกฤตทางออก"** โดย ศ.เสน่ห์ จามริก
- 16.30 น. ปิดการสัมมนา **พิธีกรตลอดงาน** อ.สมฤทธิ ลิขิตสุขุม

จัดโดย มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
 มูลนิธิโดยคำประเทศไทย
 บริษัท โดยคำ มอเตอร์ ประเทศไทย
 สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สำนักงานสิทธิมนุษยชนศึกษาและการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
 โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 สมาคมหอจดหมายเหตุไทย

